

Soltész Ilona Rita

A RAJK-PER ÁRNYÉKÁBAN: STOLTE ISTVÁN

„De annyi tény, hogy az én életemből nagyon sok részt a per során áttettek Rajk életébe, vagyis a velem megtörtént eseményeket úgy állították be, mintha Rajkkal történtek volna meg.”¹

Stolte István nevével a legtöbbször a Rajk László és társai ellen 1949. szeptember 16. és 24. között lefolytatott bírósági tárgyalásról készített kivonatban, az úgynevezett Kék könyvben találkozunk. Stolte tanúvallomása része annak a koncepciónak, amelynek alapján Rajk Lászlót és hét társát vád alá helyezték, majd elítélték. Bár önmagában megmutatja a rendszer torzulását, hogy koholt vádak alapján kivégezték a prominens kommunista politikus Rajk Lászlót, fontos rávilágítani, hogyan burjánzott tovább a mindent elsöprő koncepció. Egy 1964. június 15-i kimutatás szerint Rajk és társai ügyében 155 személy ellen indult eljárás, ebből 97 személyt elítéltek, 15 személyt kivégeztek, 50 embert internáltak, egy személy a vizsgálat alatt meghalt, míg egy másik öngyilkos lett, hat személlyel szemben pedig megszüntették a vizsgálati eljárást.²

Ennek az áradatnak egy „eleme” volt Stolte István Miklós, akit a büntető törvényszék 1950. november 29-én háborús és kémkedéssel elkövetett hűtlenség bűntette miatt jogerősen főbüntetesként életfogytig tartó fegyházbüntetésre, mellékbüntetesként tíz év hivatali és politikai jogvesztésre, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélt. Másodfokon a Legfelső Bíróság 1951. január 12-én az elsőfokú ítéletet módosította fegyház helyett börtönbüntetésre, illetve a hivatali és politikai jogvesztés helyett közügyektől való eltiltásra. 1954. május 3. és szeptember 16. között Rajk László és társai ügyében felülvizsgálatot tartottak. Ennek keretében június 26-án Stolte ügyének felülvizsgálatát is megkezdték. Az új nyomozás alapján 1955. szeptember 29-én zárt tárgyaláson felmentették a kémkedéssel elkövetett hűtlenség vádja alól, azonban a „Horthy rendőrségnek” végzett besúgása miatt népeellenes bűntett elkövetésében bűnösnek találták, amiért főbüntetesként kilenc év börtönre, mellékbüntetesként öt év politikai jogoktól való eltiltásra, illetve teljes vagyonelkobzásra ítélték.

Érdekes, miként került kapcsolatba két olyan különböző életpálya, mint Stolte Istváné és Rajk Lászlóé. Stolte, akinek elvtelenségét, hűtlenségét, erkölcstelenségét előszeretettel hangoztatják, és Rajk, aki az utolsó pillanatig kitartott hitében, aki sem-

¹ ÁBTL 2.1. I/64: Perújítási tárgyalási jegyzőkönyv, 61.

² ÁBTL 2.1 IX/6/1: Rövid összefoglalók a koncepciók ügyekben elítélt és internált személyekről („Rajk-ügy”), I. kötet, Összefoglaló „Rajk László és társai ügyben” őrizetbe vett, elítélt, internált és rehabilitált személyekről.

mivel sem volt kevésbé kommunista, mint Rákosi Mátyás. Nem arra törekszem, hogy Stolte imázsán javítsak, csak a személyeskedéstől kívánom távol tartani az elemzést. Hiszen Rajk László élete az egyik legjellemzőbb példája annak, hogy a szubjektív vélemény milyen mélyen képes behatolni az objektív vizsgálódásba. A Rajk-per és más koncepciók perek nem csak arra hívják fel a figyelmet, hogy feddhetetlen, erkölcsileg makulátlan személyek garmadáját likvidálja egy rendszer. A szereplők, a vádolók és a vádlottak viszonya, a módszer, amellyel „igazságot szolgáltatnak”: ez az, amire összpontosítanunk kell.

I.

Stolte István 1910-ben született Nyíregyházán egy Németországból áttelepült budapesti tisztviselő első gyermekeként. Szülei válása után édesanyjával Szombathelyre költözött, ahol a premontrei rendi gimnáziumban megismerkedett Szász Bélával, a későbbi Rajk-per egyik tanújával, elítéltjével. Az érettségét követően egy évig a Sorbonne hallgatója, majd haza térve az Eötvös Collegium tagjaként a Pázmány Péter Tudományegyetem francia–magyar szakán tanult.

1931-ben Szász Béla a kommunista párt utasítása szerint az egyetemi diákság körében keresett a kommunista eszmékkel rokonszenvező fiatalokat, így ismét kapcsolatba kerültek egymással. Stolte belépett a Kommunista Ifjúságmozgás Szövetségébe (KIMSZ), ahol azt a feladatot kapta, hogy vegye át az Eötvös Collegium és az egyetem elégedetlenkedő diákjainak ideológiai képzését. Így alakította ki a KIMSZ Egyetemi Csoportját, amelynek titkára lett. Ugyanebben az időben az egyetemen már működött egy másik csoport, amelynek tagjai többek között Rajk László, Birki Ágnes és Olt Károly voltak; ők is csatlakoztak az Egyetemi Csoporthoz. Hozzájuk kapcsolódott Perczel Károly és a Fejtő Ferenc által vezetett nagykanizsai sejt is. A fokozottabb propaganda és a mozgalomban részt vevő diákság képzésére az Egyetemi Csoportot a párt összekapcsolta a Társadalmi Szemle szerkesztőivel, Madzsar Józseffel és dr. Danzinger Józseffel. 1932 márciusában Rajkot nevezték ki új titkárnak, aki három hónappal később egy röpirat-akcióra kapott utasítást, amelyhez a párt hozzájárulásával elődje segítségét kérte. Mielőtt azonban sikeresen végrehajthatták volna, megkezdődött az egyetemi mozgalom rendőrségi felszámolása.

Ez a lebukás támasztja az első gyanút Stolte becsületességét illetően, s adja az egyik pillérét a Rajk László elleni koncepciónak.

Stolte rendőrség előtti viselkedéséről több forrásból értesülhetünk. A perújítási tárgyaláson elhangzó vallomások, a felülvizsgálat alatt készült feljegyzések, a később megjelent visszaemlékezések egyöntetűen állítják, hogy gyáva magatartást tanúsított, s társait a vallatók kezére játszotta. Paál Károly – korábbi detektív, aki a lebukáskor a politikai osztályon dolgozott – így emlékezett Stolte magatartására: „Stolté [sic!] a nyomozónál

még nemleges vallomást tett, tagadott. Stolte csak Hain Péternél kezdett beszélni, vallomást tenni. Vallomásának felderítő jellegét nem ismerem, de a későbbi tevékenységei azt bizonyítják, hogy vallomása felderítő jellegű volt.”³ Egy 1955 áprilisában kelt jelentés szerint a felülvizsgálat során bizonyítást nyert, hogy a korábbi vizsgálat eredményével ellentétben nem tőle indult ki a lebukás, és ezen időpontban a rendőrség felé besúgást nem követett el.⁴ A bíróság harmadrendű vádlottként az állam- és társadalmi rend felforgatására irányuló büntett elkövetése miatt hat hónap fogházbüntetésre ítélte, amit másodfokon négy hónapra szállítottak le.

Szabadulását követően kizárták a pártból – amihez hozzájárulhatott, hogy Rajk még a letartóztatás ideje alatt felhívta az elvtársak figyelmét Stolte magatartására –, majd az Eötvös Collegiumból is eltávolították. Végül az egyetem is eltanácsolta. Ebben a számára válságos időszakban ismerkedett meg Papp-Koleszár Bertalannal, s általa a trockista körökkel. Egy tüntetés során letartóztatták, és ismét Hain Péter elé került. Innentől kezdve egészen 1935 végéig szoros kapcsolatban állt vele, információkat adott a különböző frakciókról, főként a Weisshaus Aladár vezette csoportról. Beszért a hatóságoknak az 1934–35-ös tüntetésekről, így az 1935-ben rendezett MÉMOSZ-sztrájkjéről, a Gondolat és a Társadalmi Szemle című folyóiratok KMP-vel való kapcsolatáról.

1936 után minden munkásmozgalmi kapcsolatát felszámolta, és Kispestre költözött, ahol édesanyja nevében egy antikváriumot nyitott. Ezt vezette 1938 augusztusáig, amikor is a Pálinkafőző Kisüstösök Országos Egyesületének választott pénztárosa lett, majd – miután az egyesület beolvadt a Bor- és Gyümölcskészítő Országos Egyesületébe – titkári minőségben folytatta a munkáját egészen 1944. november 24-ig, letartóztatásáig. 1937-ben ismét kapcsolatba került a rendőrséggel egy vele szemben indított sajtóper miatt, melynek keretében osztály elleni izgatás vádja alapján hat hónapi szabadságvesztésre ítélték. Hain jövőbeni együttműködésükért cserében ekkor felajánlotta neki támogatását (e szerint az ügyészségnek azt jelenti, hogy Stolte holléte ismeretlen, így a büntetés nem hajtható végre). Ám a mozgalmár kikerülve őt Sombor-Schweinitzer Józsefhez fordult, aki készségesen sietett a segítségére. Az eseményt igazolja egy 1937-ben kelt levél, amit Sombor írt Stolte érdekében a királyi ügyészség alelnökének: „Stolte István, akit a budapesti kir. törvényszék kommunista bűncselekmények miatt elítélt, nemcsak megváltozott, hanem körülbelül két év óta nekünk igen értékes bizalmi szolgálatokat teljesít.”⁵

³ ÁBTL 2.1. I/56-c: Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Paál Károly, Balatonkenese, 1954. augusztus 10., 169.

⁴ ÁBTL 2.1. I/1-a: Jelentés, Budapest, 1955. április 11.

⁵ Stolte István-interjú. Készítette Nagy Csaba 1988-ban, 1956-os Intézet, Oral History Archivum, 131. sz., 22.

II.

Stolte 1939 végén belépett a nyilas pártból kivált, Rátz Kálmán vezette Független Magyar Szocialista Pártba. Szálas Ferenc kiszabadulása a börtönből megingatta a párt vezetését, Rátz egyre inkább habozott a nyilasokkal való konfrontáció kapcsán. Ezért Stolte kilépett, és csatlakozott a Szűts Iván vezette Nemzeti Táborhoz, amelynek célja hasonlóan a szélsőjobboldali mozgalom bomlasztása volt, és ebben hősünk is jelentős részt vállalt. Vietorisz Géza közreműködésével megalapította a Nemzeti Tábor Sajtóosztályát, ahol több politikai tartalmú írást jelentettek meg, többek között Stolte *Dózsa Györgytől a Nagyságos Fejedelemig; Új honfoglalás*; valamint *A nyilaskeresztes agrárprogramok bírálata* című írásait.

1943 második felében Stolte régi baloldali ismerőse, dr. Fuchs (Feri) Sándor biztatására belépett a Független Kisgazdapárt Polgári Tagozatába. „Sombor a Független Kisgazdapártba való belépésemről értesülve azt, állítása szerint, Keresztes-Fischerrel megbeszélte, mire az akkori Belügyminiszter rajta keresztül azt az üzenetet küldte nekem, hogy minden erőmmel igyekezzek erősíteni a Független Kisgazdapártot, mert háború utáni kibontakozást illetően minden reményét ebbe a Pártba helyezi.”⁶ Ő azonban igyekezett elhárítani a belügyminiszter közeledését, és a pártban nem folytatott aktív tevékenységet. Ekkor ismerkedett meg Wayand Tiborral, aki többször próbálta beszervezni kommunistaellenes tevékenységre, illetve Sombor elleni információgyűjtésre. Stolte minden ilyen megkeresését elutasította, információi kizárólag a jobboldal ellen irányultak. Tényi Mátyás egykori detektív vallomásában a bizalmi emberek említésekor a legfontosabbak közé sorolta. „Stolte a legutolsó időkig is besúgója maradt a rendőrségnek és dr. Wayand Tibort rendszeresen látogatta a lakásán. Stolte működése az én megfigyelésem szerint inkább szellemi és irodalmi tájékoztatás volt, hogy kiket és miképpen adott ki – nem tudom.”⁷ A német megszállást, illetőleg Sombor letartóztatását követően megszakította kapcsolatát a rendőrséggel, hivatkozva Winkelmann SS-tábornok Georg Schutz nevű gh. főnökével való üzleti viszonyára.⁸

III.

1944 szeptemberében Topa János kereste fel azzal, hogy partizánőrnagyként azt a szovjet megbízást kapta: szervezze meg Budapest felszabadítását, illetve a Dunántúlon alakítson ki partizánegységeket. Stolte vállalta a mozgalomban való részvételt, ahol az elhárító, illetve offenzív jellegű hírszerzés lett a feladata. Pénzes Géza, a Szovjetunió Barátainak Magyarországi Egyesületének (Szubme) vezetője 1944 novemberében is-

⁶ ÁBTL 2.1. I/56-b: Jegyzőkönyv, Stolte István elítélt kihallgatása, Budapest, 1954. június 10., 19.

⁷ ÁBTL 4.1. A-1098: Tényi Mátyás vallomása (dátum nélkül), 32.

⁸ Stolte volt a német gazdasági hivatali főnök egyik szeszecital-szállítója.

merkedett meg velük Fisch Emilen, helyettesén keresztül. Ezen első találkozásuk alkalomával Topa magáról mint a „Déli részek” partizánvezetőjéről beszélt. Amikor Pénzes felvette a kapcsolatot a KMP-vel, Rajk László azonnal felhívta figyelmét, hogy Stolte Istvánnal kapcsolatban legyen óvatos. Rajk azt állította, hogy Stolte rendőrbesúgó volt, kapcsolatban állt a politikai rendőrséggel, akik részére a nyilasok ellen is adott információkat. Tehát tudták róla, vagy legalábbis sejtették, hogy a rendőrséggel kapcsolatban áll, mégis folytatták a vele való közös munkát. Magyarázatul szolgálhat erre, hogy az ellenállási mozgalom számos tagjáról feltételezhető volt ugyanez. November 6-án Pénzes Gézánn keresztül kapcsolatba kerültek Nagy Jenő vezérkari ezredessel, a Bajcsy-Zsilinszky vezette ellenállás katonai parancsnokával. Topa János a megbeszélés során 2000 felfegyverzett emberről, s további 8000 fegyverbe hívható személyről beszélt az ezredesnek, valamint említést tett arról, hogy közvetlen rádiókapcsolatban áll a ceglédi partizánparancsnoksággal. A felkelés lehetséges időpontjaként november 11-ét jelölték meg. Ezen a napon ismét találkoztak, azonban a szervezkedésben érdemi előre lépés most sem történt. November 18-án vagy 19-én Stolte arról értesült Topától és Fischtől, hogy a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (MNFFB) a jövőben ellenkormányként kíván fellépni, ehhez azonban kapcsolatba akartak kerülni a szovjet főparancsnoksággal. Mivel Topa elmondása szerint rendelkezett ilyen összeköttetéssel, kinevezték az ellenállás katonai vezetőjének, alárendelve neki a tiszti csoportot. Azonban mielőtt bármilyen valós támadást indíthattak volna, november 22-én letartóztatták Kiss Jánost, a mozgalom katonai vezérkarát és a Biró Zsigmond Elemér néven bujkáló Bajcsy-Zsilinszky Endrét. November 23-án Topát, majd másnap Stoltét is őrizetbe vették, tárgyalásukat 1945. január 3–4-én tartották Sopronkőhidán. Az ugyancsak letartóztatott Pénzes Gézánné mesélt 1945-ben a Topa-perről. A perben több mint húsz vádlott szerepelt, az elsőrendű Topa János, a másodrendű Stolte István volt. Közös vádiratban szerepeltek, melyben a vád hűtlenség volt. Stolte „egyáltalán nem volt megtörve, remekül felkészült a védekezésre és az utolsó szó jogán jó másfél órás beszédet vágott ki. Beszédének lényege az volt, hogy ő már régen az Államrendőrség szolgálatában állott és erre vonatkozólag szolgálati jegyzeteket is mutatott be. Azt állította, hogy az Ellenállási Mozgalomba is rendőrségi megbízásból kapcsolódott bele és az, hogy nem ő jelentette fel az egész mozgalmat, csak azért történt, mert a nyomozó szervek más úton hamarabb jutottak az Ellenállási Mozgalom nyomára. Azt állította, hogy ha még pár napig őt nem tartóztatják le, akkor nem csak azokat tudta volna behozni, akik már ügyis le voltak tartóztatva, hanem fel tudta volna göngyölni a Felszabadító Bizottság politikai vezetőit is.”⁹ Stolte az 1954-es vallomásai során, csakúgy, mint az 1988-as interjújában, elismerte, hogy a bíróság előtt valóban a Gestapo beépített embereként írta le magát, de társaira nem tett felderítő jellegű vallomást, még a mozgalom jelentőségét is tagadta. Tény, hogy míg Topát halálra ítélték és kivégezték, addig Stolte ügyét elkülönítették, és

⁹ ÁBTL 2.1. I/56-c: Adatok a Bajcsy Zsilinszky Endre vezetése alatt álló Felszabadítási Bizottság munkájáról és lebukásának okairól, Pénzes Géza, a Szubme főtitkára, 1945. május, 257.

további nyomozást rendelték el. A fennmaradt vallomásokból, jegyzőkönyvekből és az 1945-ben megjelent írásokból nehezen állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy pontosan mi történt az ominózus sopronkőhidai tárgyaláson. Nyilvánvaló, hogy ekkor Stolte valóban hivatkozott rendőrségi kapcsolataira. A kérdés inkább az, hogy ezt önként, életét mentve tette-e, vagy valóban egy olyan koncepció része volt, amellyel nemcsak magát, hanem Topáékat is menteni akarta. Életének ez volt az a második fordulópontja, amely 1949-ben a tanúk padjára ültette.

IV.

A háború végeztével Stolte Wasserburgba utazott, ahol május 27-én megválasztották a helyi amerikai katonai parancsnokság rendeletével felállított, külföldiekből toborzott segédrendőrség főnökének, s az ott tartózkodó magyar nemzeti csoport vezetője lett. E pozíciója folytán került kapcsolatba a CIC-vel. Ezen együttműködés 1945 szeptemberéig tartott, s Stolte feladata volt közreműködni a hadsereg biztonsága érdekében végzett elhárító tevékenységben, valamint a háborús bűnösök felkutatásában. Ezen nyomozás során tartóztatta le Csia Sándort, Gera Józsefet, Deák ezredest, az újvidéki mézszárlás egyik végrehajtóját, és Deák vezérőrnagyot, Szálasi kabinetirodájának főnökét. Kapcsolata a CIC-vel 1947 közepéig tartott, ezt követően elbocsátották.

1945 végén, 1946 elején értesült arról, hogy Sombor a traunsteini CIC-irodánál dolgozik. Stolte felkereste mint régi jó ismerősét. „Úgy emlékszem, hogy tőle értesültem Wayand hazaszállításáról. Sombor azt állította, hogy az amerikaiak azzal a feltétellel adták ki Wayandot, hogy csupán 1944. október 15 utáni cselekedeteiért lesz felelősségre vonható. Igen elítélőleg nyilatkozott arról, hogy Wayand Szálasit is kiszolgált és főbűnéül rótta fel, hogy jelentős része volt a Nemzeti Ellenállási Mozgalom lebuktatásában. Én erről nem tudtam, amin ő nagyon csodálkozott s hozzáfűzte, hogy ez őt annál inkább meglepi, hisz az a munkásmozgalmi személy volt Wayand egyik főinformatóra, aki nekem a kommunisták közt mindig a legnagyobb személyi ellenségem volt.”¹⁰ Az imént idézett mondat több fontos momentumot rejt magában. A feljegyzés 1949. június 30-án készül, amikor az ÁVH-n elhangzott vallomások alapján már gyártották a koncepciót Rajk László és mások ellen. Eszerint tehát Wayand volt az, aki lebuktatta a mozgalmat, mégpedig egy kommunista, a koncepcióba illően Rajk László segítségével.

1947 augusztusában a Németországban tevékenykedő Kisbarnaki Farkas Ferenc nyíltan fellépett az emigráns közéletben szereplő kommunista szellemiségű személyekkel, így Stolte Istvánnal szemben is. Hennyey Gusztávval közösen lejárató kampányt indítottak ellene; 1948 decemberének utolsó napjaiban a Központi Magyar Iroda nemhi-

¹⁰ ÁBTL 2.1. I/56-a: Feljegyzések, Budapest, 1949. június 30., 27.

vatalos lapjában, a Hungáriában egy *Lelepleztük a leleplezőket* című cikket jelentettek meg, amelyben azt állították, hogy Rajk László kémtevékenységgel megbízva tartotta Stoltét Wasserburgban.

1948 őszén Stoltét felkeresték, hogy dolgozzon a magyar katonai biztonsági szervnek, a Katonapolitikai Osztálynak (KatPol). A megbízást elvállalta, ezt követően decemberben Szombathelyre jött. A CIC-től való elbocsátását követően őrizetbe vételéig három alkalommal járt Magyarországon: 1947 augusztusában, 1948 decemberében, amikor a KatPol felkérését elfogadva Szombathelyre jött; illetve 1949 áprilisában, ekkor már a KatPol beszerezett ügynökeként folytatott tárgyalásokat Budapesten. 1949. június 10-én Bécsben letartóztatták, a szovjet katonai elhárítás foglya lett. Kihallgatói két megállapítást akartak jóváhagyatni vele. Elsőként azt, hogy az 1932-es egyetemi mozgalom lebukása Rajknak volt köszönhető, másodsor, hogy a háború után Rajk általa üzent Sombornak. Kezdeti ódzkodása után Stolte vállalta a tanú szerepét, de csak a Sombornak küldött üzenet ügyében. Miután Budapestre szállították, az ÁVH átvette a kihallgatását, amit előbb Décsi Gyula, majd Péter Gábor vezetett. „Pétertől tudtam meg, hogy Rajkot összeesküvéssel vádolják, amit az amerikai és a jugoszláv titkosszolgálatok megbízásából készített elő, s nekem, mint régi ismerősének, s mint a CIA egykori munkatársának a hiteles koronatanú szerepét szánják.”¹¹ A koncepció kialakításában kulcsfontosságúnak tekintették a Rajk által küldött üzenet átadásának időpontját, Stolténak 1945 júniusában vagy júliusában kellett felkeresnie Sombort, mert a történet szerint Kovács alezredes augusztusban vagy szeptemberben kereste fel Rajkot Sombor válaszával. Stolte nem volt hajlandó ilyen időpontú vallomást tenni, s kitartott amellett, hogy mindösszesen egy ízben, 1946 januárjában találkozott Somborral. „A Rajk-per s benne az én vallomásom többek között épp azt lett volna hivatott igazolni, hogy lám csak, az amerikaiak már közvetlenül a békeszerződés után megkezdték a Szovjetunió elleni háború előkészítését.”¹²

A Kék könyv alapján mindenki számára megismerhető a propagandisztikus, elretentő tárgyalás, a vádak és a vallomások szövege. Azonban térjünk vissza a kulisszák mögé. Mi történhetett pontosan június 10. és szeptember 6., a vádirat megszüvegezése között Stolte Istvánnal, mik vezették végül a tanúk padjához?

1949. május 18-án letartóztatták Szőnyi Tibort, a Központi Vezetőség tagját, a káderosztály vezetőjét, valamint helyettesét, Szalai Andrást. Letartóztatásuk alapja Ferenczi Edmund, a KatPol svájci ügynöke által készített jelentés volt, mely szerint a Szőnyi vezette emigráns svájci csoport kapcsolatban állt 1944-ben Noel Fielddel, az Unitárius Segélyszervezet igazgatójával. S rajta keresztül Allan Dulles-lel, az OSS európai részlegének vezetőjével. Fieldet május 11-én Prágába csalták, s elrabolták. Május 17-én olyan valomás megtételére kényszerítették, miszerint Szőnyi Tibor az OSS beszerezett ügynö-

¹¹ Beszélgetéssorozat Stolte Istvánnal, Respublika 1994/6., 48.

¹² Stolte István-interjú. Készítette Nagy Csaba 1988-ban, 1956-os Intézet Oral History Archivum, 131. sz., 68.

ke, s mint ilyen azt a feladatot kapta, hogy további ügynököket helyezzen el a párt- és államapparátusban. Szőnyi a vallatások során május 23-án (nem önszántából) Rajkot nevezte meg felső kapcsolatának, s ennek alapján megkezdődött Rajk körének letartóztatása: május 23-án Cseresnyés Sándort, a Belügyminisztérium sajtóosztályának első emberét, május 24-én Szász Bélát, a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjét állították elő. Szászt kezdetben Szőnyiről vallatták, majd Rajkra terelték a szót. Szász ekkor előadta kihallgatóinak: annak idején, amikor a párttól azt az utasítást kapta, hogy az egyetemen szervezzen kommunista sejtet, előbb Stolte Istvánnal, majd rajta keresztül Rajk Lászlóval ismerkedett meg. Elmondta, hogy Stoltét 1933-ban kizárták a pártból mint trockisták és rendőrügynököt. S ezzel az ÁVH megalapozta a Rajk-történet alapjait, s megszerezte azt az embert, aki ezt igazolni is fogja.

A következő két adatból – Steinberger Bernátné letartóztatása és Rajkné feljegyzésének dátuma alapján – arra következtethetünk, hogy Stolte szerepe, tehát Rajkot mint rendőrbesúgót azonosító vádja valamikor június első napjaiban körvonalazódhatott. Stolte 1945 decemberében CIC-nyomozóként ismerkedett meg Steinberger Bernáttal, a Bajor Kommunista Párt pártszervezetének titkárával és feleségével, Steinberger Bernátnéval (született Molnár Ibolya), akit a Szőnyi-ügyhöz kapcsolva, 1949. május 28-án az ÁVH Kálmán Andrással együtt őrizetbe vett. Letartóztatása után internálták, majd az 1953-as tárgyalásán külföldi kém szervezet részére végzett folytatólagos kémkedés miatt elítélték. A vádat Stolte vallomására építették, aki mint wasserburgi CIC-vezető 1946-ban azzal bízta meg Steinbergernét, hogy vállalja a futári feladatokat az amerikai titkosszolgálat és az MKP-ba furakodott ügynökök között. Később azt az utasítást kapta, hogy menjen Magyarországra és vegye fel a kapcsolatot azzal a trockista kémcsoporttal, amelyeket az OSS Svájcban beépített. A felülvizsgálat anyagai között bukkanunk egy kivenetűre, amely Rajk Lászlóné 1949. június 1-én elhangzó önvallomását tartalmazza. Ebben beszámolt a Sopronkőhidán történetekről és Stolte bíróság előtt tanúsított magatartásáról. Ami érdekes ebből a feljegyzésből, az a dátum. A dokumentum kilenc nappal Stolte letartóztatása előtt született. Rajkot május 30-án vették őrizetbe, s két nap múlva a feleségét már Stolte Istvánról vallatták.

Június 21-én Rajk az 1944. novemberi eseményekről, Stolte felbukkanásáról a mozgalomban, majd a sopronkőhidai eseményekről vallott. Szabadulásukat követően, 1947-ben értesült róla ismét, amit jelentett az ÁVO-nak, azonban ez volt az utolsó alkalom, hogy a nevét hallotta. S a koncepció tovább formálódott. Június 24-én Stolte a rendőrséggel való kapcsolatáról, valamint a Sopronkőhidán tett vallomásáról beszélt, ahol magát mint a rendőrség által a mozgalomba küldött informátort nevezte meg. Figyelemre méltó, hogy Rajk felülvizsgálati anyagai között található egy feljegyzés, amelyben Stolte Rajkra vonatkozó vallomásainak időpontjai találhatók. Eszerint június 27-én már arról vallott, hogy Sopronkőhidán nem ő, hanem Rajk volt az, aki megkülönböztetett bánásmódban részesült. Három nap telik el a két időpont között, s máris milyen más megvilágításba kerültek az események. Június 30-án mesélt a koráb-

ban már említett beszélgetésről Somborral, ahol Wayand mellett egy kommunista segítette az ellenállási mozgalom lebukását. Július 6-án Rajkot már mint Hain Péter besúgóját nevezte meg. Végül július 17-re összeállt a kép: Stolte Rajk amerikai kémtevékenységéről, a Sombor-féle üzenetről vallott kihallgatóinak.

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a június 1-jét követő 48 nap alatt az ÁVH pincéjében megszületett a Rajk-történet kiindulópontja, a spicliség vádja és a kapcsolat, amely ebből a vádból átvezetett egy másikba, az idegen hatalmaknak való kémkedés elkövetéséhez. Tény, hogy ebben a vádban Stolténak a koronatanú szerepét szánták. Tudták, sejtették róla, hogy benne alkalmas személyre találnak, aki igazolni fogja mindazt, ami a koncepció szempontjából „bizonyításra” szorult. Azt sem állíthatjuk, hogy ebben tévedtek. Stolte valóban vallott, mindig azt, amit kellett. Egyfelől, mert félt, tudta, hogy a múltja bitófa alá küldheti, másfelől talán ez nem is okozott neki akkora nehézséget. Rajkkal soha nem volt jó viszonya, 1932-es lebukásuk óta számtalan alkalommal konfrontálódtak. E szavakkal nem arra kívánok utalni, hogy Stolte bosszút forralt egykori mozgalmi társa ellen, s 1949-ben úgy érezte, eljött a visszavágás ideje. Ez túlon túl szubjektív indok, amely nem tárható fel jegyzőkönyvek és visszaemlékezések alapján. De való igaz, hogy azok közé tartozott, akikre nem kellett különösen nagy nyomást gyakorolni egy-egy történet kialakításához. Ő maga is elismerte, hogy fizikailag nem kényszerítették, nem bántották az ÁVH pincéjében. S joggal állíthatjuk szembe azokkal, akik vallo-másukkal ugyancsak hozzájárultak a koncepció felépítéséhez, de tették mindezt napo-kig, hónapokig tartó verések, kínzások következtében.

V.

A tárgyalást követően Stoltét átszállították a katonai fogházba, ahol hat héten át magánzárkában tartották. Az 1950-es per után a váci börtönben kezdte meg büntetése letöltését, majd 1955. szeptember 29-én az ő perújítási tárgyalására is sor került. 1956. november 1-jén a forradalom szabadította ki. November 4-én elhagyta az országot, Münchenbe ment, itt élt családjával 1991-ben bekövetkezett haláláig. Soha nem tért vissza Magyarországra.

A rend őrei (1932)